

Tussen Maas & Erfdijk

3 Branden
in Ravenstein
en omgeving

12 Veldnamen
in Deursen-
Dennenburg

20 Naar de
ambachts-
school!

26 Veer
Ravenstein
in foto's

Tussen Maas & Erfdijk is een uitgave van Heemkondekring Land van Ravenstein. Dit blad verschijnt drie maal per jaar voor leden van deze vereniging. Een enkel lidmaatschap bedraagt jaarlijks € 20,-. Een tweede lid betaalt € 10,-. Leden buiten Ravenstein dragen € 6,- bij aan portokosten.

De vereniging heeft als doel de plaatselijke geschiedenis te onderzoeken, te beschrijven, kennis te delen en bij te dragen aan het behoud van cultuurhistorisch erfgoed. De voornaamste activiteiten zijn: stadswandelingen, archeologie, beeldarchivering en dit tijdschrift.

U kunt zich als lid aanmelden via de website:

www.heemkunderavenstein.nl

of mailen naar:

leden@heemkunderavenstein.nl

Redactie

Loes van Beuningen

Roel Knobon

Olga Rikken

Aad Vernooij

Joan Walk

Vormgeving

Tonny Teuwisse

Druk

Up Reclame

Redactieadres

redactie@heemkunderavenstein.nl

De redactie behoudt zich het recht voor aangeboden artikelen te weigeren of in te korten. Dit zal altijd gebeuren in overleg met de auteur.

Omslag: Akker in Deursen-Dennenburg (zie pagina 12 e.v.).

Foto: Aad Vernooij.

Gave gevels in de Marktstraat

Ravenstein is een paar mooie gevels rijker. Geen nieuwe huizen maar bestaande voorgevels van monumentale panden. Ambachtslieden hebben het oude voegwerk tussen de bakstenen verwijderd en nieuwe, zogenaamde knipvoegen, aangebracht. Een tijdrovend en secuur werk.

Marktstraat 4

Op Marktstraat 4 (zie foto boven) is niet alleen opnieuw gevoegd maar is ook de grijze beschildering verwijderd. Daardoor heeft de gevel een gedaanteverandering ondergaan. We kunnen nu genieten van de verschillende kleuren baksteen en natuursteen die in de gevel in de stijl van de Jugendstil waren verwerkt. Het pand is in 1904 gebouwd naar een ontwerp van de plaatselijke architect J.H. Eichelsheim in opdracht van zadelmaker S.A. van Duren. In 1954-1955 is de winkelpui vervangen door de huidige pui.

Marktstraat 30

In dezelfde tijd (1905) is de gevel van het huis op Marktstraat 30 (zie foto onder) vernieuwd, waarschijnlijk eveneens door architect Eichelsheim. Het huis zelf is van oorsprong 17^e-eeuws. Het werd bewoond door Ignaat Suermondt, de eigenaar van de Ravo-fabriek en leerlooierij. Hij had in 1885 vergunning gevraagd om achter dit huis, aan de Middelstraat een leerlooierij op te richten. Die vergunning werd geweigerd waarna hij uitweek naar de tuin op de Wal. Bij een brand in 1940 (zie artikel op pagina 3) liep de zolderverdieping zoveel schade op dat de kap moest worden vervangen. Voor de gevel van 1905 zijn verschillende soorten en kleuren baksteen en natuursteen (hardsteen) gebruikt, vooral rond het zoldervenster.

Omvangrijker was het werk aan het pand van Walstraat 16. Van dit vrijstaande huis zijn alle gevels opnieuw gevoegd.

Branden in Ravenstein en omgeving

'Een prooi der vlammen'

door Aad Vernooij

Een brand in het centrum van Ravenstein op 11 maart 1940 werd landelijk nieuws. Een pakhuis en een slagerij 'werden een prooi der vlammen' zo stond in één van de kranten. Kranten door heel Nederland hebben in de 20e eeuw verslag gedaan van branden in deze omgeving.

De brand van maart 1940 was ontstaan in het pakhuis van de firma Dekkers en was overgeslagen naar de naastgelegen slagerij van Verhoeven. Deze panden in de Marktstraat zijn verloren gegaan. Bovendien was de bovenverdieping van de woning van de familie De Bresser uitgebrand en was er waterschade in deze woning en een andere buurwoning, die van de familie Jordan. De politie had moeite om de nieuwsgierigen op een afstand te houden, aldus de krant. Militairen die in Ravenstein waren gelegerd vanwege de dreigende oorlog hielpen bij het bluswerk en het ontruimen van de panden. In de kranten stond een foto van deze militairen in de afgebrande huizen.

Woning Suermond

In de woning van De Bresser (nu Marktstraat 30) had tot 1935 Ignaat Suermond gewoond. De familie had blijkbaar nog een emotionele band met het huis want schoonzoon Antoon Hendriks, getrouwd met Frieda Suermond, ging vanuit Nijmegen naar de brand. Hij liet er een foto maken bij het bluswerk waar hij zelf op staat evenals zijn broer Jan. Via dochter Loes Hendriks is deze foto bij de Heemkundekring gekomen. In de Marktstraat is nog te zien dat op nummer 32 en 34 nieuwe panden zijn gebouwd. Op nr. 36 was later de slagerij van Verhoeven gevestigd.

In het stadje

Minder spectaculair waren andere branden in het stadje. De winkel op de hoek van de Landpoortstraat-Walstraat (destijds van Verhoeven) brandde in 1933 af. Op de foto van de Heemkundekring staat weer een Hendriks uit Nijmegen,

naast Jo Suermond. Had deze familie ook banden met dit pand? Na de brand is een winkel opgetrokken in een andere bouwstijl. In 2014 keerde het oorspronkelijke pand terug in de oude stijl, dit keer als woonhuis.

In 1965 was er brand in het pand van bakker Evers, op de hoek Marktstraat-Peperstraat. Het duurde een tijd voordat op die plek in 1979 het gebouw van de bibliotheek, later Vlakglasmuseum, verrees, in de stijl van de Bossche School. Cafeteria/café De Witte Plak van de familie Van der Poel aan de Walstraat brandde in 1971 af.

Drie boerderijen

In juli 1951 werd een brand in Dennenburg landelijk nieuws. Tijdens de kermis in Ravenstein ontstond er brand in een hooiberg, waarschijnlijk veroorzaakt door spelende kinderen. Door de wind sloeg de brand over naar schuren en woonhuizen van boerderijen. Drie gezinnen in de Hoogstraat werden dakloos: de families Kuipers met zes kinderen, Scheepens met vijf kinderen en Van

Maart 1940: De brandweer bij het pakhuis van Dekkers in de Marktstraat. Rechts bij de voordeur van het naburige pand staat Antoon Hendriks. In het midden zijn broer Jan Hendriks, de man met lange jas en hoed.

Na de grote brand aan de Hoogstraat in Dennenburg: verbrand hooi wordt van de stalzolder ge-goooid. Foto Daan Scholte, Stadsar-chief Oss.

Monumentale panden

Drie monumentale panden in Ravenstein zijn de afgelo-pen jaren door brand aange-tast. Meest opvallend was de brand in café D'n Dijk ('t Pumpke) op de Maasdijk in 2016. Opvallend omdat aan de buitenkant flinke schade was te zien. En omdat later is gebleken dat de brand was aangestoken.

Minder opvallend waren de twee andere branden, omdat de buitenmuren intact ble-ven. In 2012 brandde het pand uit van de voormalige ABN AMRO Bank aan de Marktstraat. En in 2017 was er flinke schade aan een huis in de Kolonel Wilsstraat, destijds bed en breakfast De Kolonel.

Een vuurzee bij cafetaria de Witte Plak in 1971.

den Berg met vier kinderen. De totale schade werd geschat op 200.000 gulden. Bijzonder is het bericht in diverse kranten over een brand in Huisseling op 6 januari 1967. De commandant van de brandweer was een kwartier tevoren gebeld door de 75-jarige weduwe Van Schaijk-van den Berg. Zij rook een gas-lucht. Een kwartier later volgde een ont-ploffing. Toen de brandweer aankwam was de woning een vuurzee. De bewoon-ster werd op het nippertje gered; zij lag met een gebroken been op de vloer. Na haar redding volgde een tweede ontplof-fing waardoor de zijgevel werd weggesla-gen. In het verwoeste pand (Woordstraat 4-6) woonde ook de familie Van Dijk-Straten

Brandverzekering

De graanoogst en een elektrische dors-machine gingen in augustus 1938 verlo-ren bij een brand in een schuur van de 'kinderen Elemans' in Huisseling. De schuur was tegen brandschade verze-kerd 'bij den NCB' volgens het kranten-bericht. Die brandverzekering was ont-staan in Huisseling. In 1898 begon de 'Onderlinge Brandassurantie' met een kantoor in de woning van burgemeester Van der Wiel, die medeoprichter was en de eerste directeur. Later verhuisde het kantoor naar Tilburg waar dit initiatief uitgroeide tot verzekeringsmaatschappij Interpolis. Dat een brandverzekering geen overbodige luxe was blijkt uit de berekening die Jeroen Arts maakte (op huisseling.nl) van het aantal branden. In de twintigste eeuw zijn zeven boerde-rijen en diverse schuren afgebrand.

Veteranen blussen

Een brand kon ook aanleiding zijn voor een luchtig bericht. In Herpen waren in augustus 1931 de veteranen aan het voet-ballen toen er brand uitbrak in de buurt. De veteranen onderbraken hun partij en togen 'in hun eigenaardig sportkostuum' naar de brand al waar zij 'in dienst der brandweer kranig werk hebben verricht.'

Bronnen: diverse kranten op delpher.nl en bhic.nl; brabantdagblad.nl; huisseling.nl.

Wapenbord Adolf van Kleef

Op Pinksterzondag 1491 kwamen ridders in de Orde van het Gulden Vlies bijeen in de Sint Romboutskathedraal van Mechelen (België). Onder hen bevond zich Adolf van Kleef, heer van Ravenstein. De 29 wapenborden van de ridders werden in de kerk opgehangen. Ze zijn onlangs gerestaureerd.

De orde van het Gulden Vlies werd in 1430 ingesteld door de Bourgondische hertog Filips de Goede. Hij wilde een exclusieve groep van edelen aan zich binden. De naam is afkomstig van een Griekse mythe waarin Jason en de Argonauten op zoek gaan naar een gouden ramsvacht. Dit symbool droegen de ridders aan een halsketting die bestond uit schakels van vuurslagen (ijzers waarmee vuur werd gemaakt).

Karbonkels

Het wapenbord of -schild van Adolf van Kleef is te herkennen aan de achtarmige kruizen uitlopend in lelies ('karbonkels'). Opvallend is de kop van een rund, een kroon, een neusring en een tralievenerster. Het wapen van Kleef is omringd door de ketting van het Gulden Vlies. Bovenin staat 'Adolf de Cleves', onder staat 'Seign(eu)r de Ravestein'.

Soortgelijke wapenborden van Adolf van Kleef hangen in de Sint Salvatorskathedraal en de Onze Lieve Vrouwekerk in Brugge.

Den Bosch

Adolf was er ook bij toen in 1481 de ridders bijeenkwamen in de Sint Jan in Den Bosch onder leiding van Maximiliaan van Oostenrijk. De wapenborden van de aanwezigen (waaronder de koningen van Castilië en Aragon en van Engeland) zijn opgehangen in het koor van de kerk. Maar in de Franse tijd zijn ze verwijderd. Vier zijn er bewaard gebleven die in 2022 zijn verworven door het Noordbrabants Museum. Deze borden hangen in de vaste presentatie 'Het verhaal van Brabant.'

Boek

Ter gelegenheid van de restauratie van de wapenborden in Mechelen is een boek verschenen: *Ridders van het Gulden Vlies* (de bron van de afbeelding). In deze publicatie gaat het over het Bourgondische huis, de bijeenkomst in Mechelen en de wapenborden. Het boek van uitgeverij Lannoo is voor € 34,99 te koop in de boekhandel.

Ketting van de orde van het Gulden Vlies.
Bron: boek *Ridders van het Gulden Vlies*.

Twan van den Broek en het Ravensteins erfgoed

door Joke de Ridder

Hij bestuurt de buurtbus, de stichting de Ravensteinse Molen en jaren geleden ook onze Heemkundekring. Hij organiseert met de Smederij, het Leerlooierijmuseum, het TIR, VidiReo en de Heemkundekring de Open Monumentendagen en werkt rond de kerstdagen gedreven mee aan 'Piekfijn Ravenstein'. Ravenstein lééft in Twan van den Broek. Reden genoeg voor een interview.

Twan van de Broek op de Ravensteinse molen.

Aan de keukentafel zit Twan, een opgewekte, energieke, speelse, creatieve man. 'Dat heb ik vooral te danken aan ons moeder (hij toont een foto van haar, 96 jaar inmiddels) een hardwerkende vrouw die een winkel had in woninginrichting en textiel in het West-Brabantse Terheijden. Ze kon met iedereen goed opschieten. Mensen kwamen, ook voor de *klets*, graag bij haar in de zaak. Mijn oom aan moederskant, een kunsthandelaar, was een groot voorbeeld voor mij. Het creatieve en liefde voor cultuur en het verle-

den heb ik van huis uit meegekregen. Mijn ouders waren alle twee actief in de dorpsgemeenschap, het waren vooral *doeners*.

Onderwijs

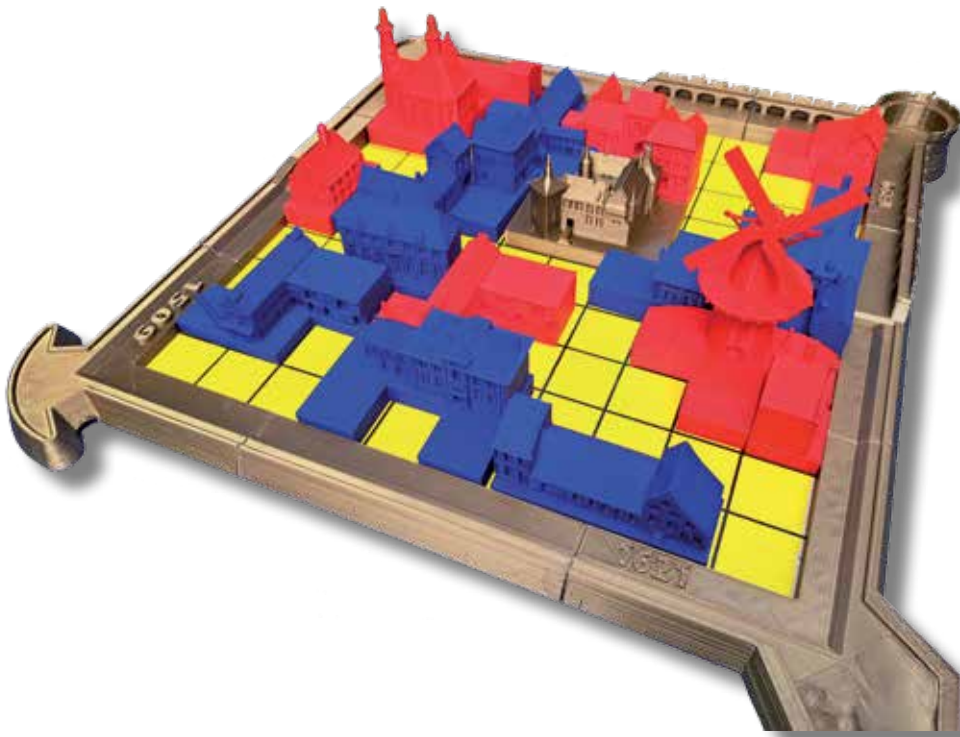
Via de Tekenacademie in Tilburg waar ik ook mijn vrouw Marja leerde kennen, ben ik het onderwijs in gegaan. Jarenlang was ik met veel plezier locatiedirecteur bij scholengemeenschap Het Hooghuis. Naast deze toch intensieve baan ben ik steeds actief geweest in de gemeenschap van Ravenstein. Na mijn pensionering kreeg ik daar gelukkig veel meer tijd voor.'

'Bij mij gaat het altijd om twee dingen: het creatieve *denken* en het vervolgens ook te *doen*. Kortgeleden heb ik een Ravenstein-bordspel ontworpen. Met mijn eigen 3-D-printer heb ik een soort maquette van het stadje geprint. De belangrijkste monumenten zijn als speelstukken binnen de stadsmuren gevat. Binnenkort schenk ik het eerste exemplaar aan spelorganisatie 'De Spellenraaf'. Ook andere plaatselijke verenigingen en de lokale media maken dankbaar gebruik van de 3-D tekeningen en animaties die ik van het stadje heb gemaakt.'

Marskramer

Bij Twan blijft het nooit alleen bij ideeën, hij voert die ook altijd met veel enthousiasme uit.

Zelfs zijn eigen persoon maakt hij met passie tot levend kunstwerk: geregeld loopt hij als arme middeleeuwse marskramer in historische optochten. Ook in

Ravenstein-bordspel ontworpen door Twan van de Broek.

andere rollen en gedaantes is hij bij allerlei gelegenheden een graag geziene (en vaak onherkenbare) gast. Zijn publiek neemt hij altijd overtuigend mee in zijn verhaal.

‘Bij al mijn ideeën vind ik inspiratie en stimulans bij Marja met wie ik veel van mijn activiteiten samen kan ontwikkelen. Mijn middeleeuwse marskramerschoenen bijvoorbeeld, maak ik zelf en zij naait de bijpassende middeleeuwse plunje.’

Aandacht voor zijn persoon vindt hij onbelangrijk; hij is liever een stille kracht. Ook al houdt hij van vermommen en verkleden, *geharnast* stelt hij zich nooit op. Hij wil mensen aan zich binden met humor en de lichtheid waarmee hij zelf in het leven staat. De ernst bewaart hij voor het doen, voor de zorgvuldige uitvoering van wat hij belangrijk vindt.

Op de erfgoedkaart

‘Mijn droom voor de toekomst? Ravenstein op de erfgoedkaart zetten. Waardevol erfgoed koesteren en er een eigentijdse draai aan geven zodat de huidige generatie het ook gaat waarderen. De weg erheen is voor mij eigenlijk nog wel belangrijker: mensen en groepen verbinden, gezamenlijk verrassende resultaten bereiken, laagdrempelige activiteiten be-

denken met alle betrokkenen, delen met anderen en jezelf dúrvan weg te cijferen om samen iets moois te bereiken.’

Twan van den Broek als arme middeleeuwse marskramer.

Een jonkheer in Deursen

door Loes van Beuningen

Tijdens mijn onderzoek naar veldnamen in Deursen-Dennenburg stuitte ik op de aanwijzende tafels bij de minuutplans op de naam 'Halfwassenaar van Onsenoort' (Onsenoort). Deze man bezat tijdens het opmaken van de kadastrale kaarten (1811-1832) zo'n tien percelen bouwland, een weiland en een perceel met hakhout verspreid over de voormalige gemeente, naast een huis, schuur, erf, tuin en boomgaard aan de huidige Laagstraat in Deursen. Wie was deze man met een bijzondere achternaam? En hoe kwam hij in Deursen terecht?

Percelen Half-Wassenaar van Onsenoort in Deursen-Dennenburg.

Bossche politicus

De eigenaar van de percelen op de Lange Stukken, het Veld, Luttelveld, de Rijt en de Pas in Deursen-Dennenburg blijkt Jacob Willem Half-Wassenaar, heer van Onsenoort en Nieuwkuyk. Hij werd in 1775 geboren in 's-Hertogenbosch als zoon van Bernard Jacob Half-Wassenaar en Petronella Jacoba Maria van Engelen. Bernard Jacob werd in 1778 poorter van Den Bosch en vervulde daarna diverse bestuurlijke functies (lid van de gemeente 's-Hertogenbosch tussen 1795 en 1798, lid van het bestuur van 's-Hertogenbosch vanaf 1806 en lid van het Wetgevend Lichaam van 1807 tot zijn overlijden in 1810).

Jacob Willem werd dus in welgestelde kringen geboren. Hij studeerde rechten aan de universiteit van Leuven en ver-

vulde net als zijn vader diverse bestuursfuncties. Hij was onder meer lid van de Hoge Vierschaar (gerechtelijk bestuur) van de stad en meierij van Den Bosch (1804-1811), rechterlijk commissaris over de middelen te lande voor het departement Brabant (vanaf 1808), lid van de Vroedschap (soort college van wethouders) tussen 1808 en 1810, en plaatsvervangend wethouder van Den Bosch (1808-1810). Vanaf 1810 was hij vrederechter-plaatsvervanger in het kanton 's-Hertogenbosch. Hij werd ook nog verkozen tot bestuurslid van het departement Monden van de Rijn (1810-1813) en hij was president van de kantonale raad van Waalwijk (1812-1813).

Maar zijn ambitie reikte verder dan het lokale. Half-Wassenaar werd lid van de Vergadering van Notabelen in 1814 en

van de Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden (1814-1815). Van 21 september 1815 tot 20 oktober 1817 was hij lid van de Tweede Kamer. En vanaf 1820 was hij lid van de Provinciale Staten van Noord-Brabant tot aan zijn overlijden in 1837.

Adellijke titel

Jacob Willem stamt uit het geslacht Half-Wassenaer dat – hoe kan het ook anders – oorspronkelijk uit Wassenaar komt. Hij volgde in 1810 zijn vader op als heer van Onsenoort en Nieuwkuyk. Nabij het dorp Nieuwkuijk (bij Vlijmen) zijn de restanten nog te vinden van het kasteel Onsenoort, dat zijn opa in 1743 aankocht van de familie Hoeufft. Bij Souverein Besluit van 28 augustus 1814 werd Jacob Willem Half-Wassenaer benoemd in de ridderschap van Brabant en verkreeg hij het predicaat jonkheer.

Hoe komt zo'n adellijke heer in Deursen terecht? Nou, Jacob Willem trouwde in 1803 in Den Bosch met Barbara Jacoba van Willigen uit Ravenstein, dochter van Franciscus Antonius Jansen van Willigen en Maria Anna Jacobs van den Broeck, en daarmee kleindochter van Johan Frans van Willigen, de notabele advocaat-fiscaal en oprichter van de Ravensteinse Loterij, die in 1726 in Deursen trouwde met Maria Elisabeth van den Broeck.

Maria stamt uit de advocatenfamilie Van den Broeck die het landgoed Den Bongaert bewoonde, tegenwoordig beter bekend als de locatie van klooster Soeterbeek. Ook bezat het geslacht verschillende percelen in Deursen-Denenburg. Leden van deze familie lieten hun sporen na in de omgeving. Zo gaf Wilhelm Antoon van den Broeck opdracht tot de bouw van de Sint-Rochuskapel in Deursen en prijkt de naam van Jacobus Antonius van den Broeck op een rouwschild uit 1704 dat in de kapel te vinden is.

Bezittingen

Via overerving zal Barbara samen met haar man Jacob Willem Half-Wassenaer, heer van Onsenoort enkele van de fami-

Kasteel Onsenoort, 1832, aquarel.

liebezittingen in Deursen hebben gekregen, waaronder het huis aan de huidige Laagstraat (dat stond op de locatie waar nu Marcel en Toos Voet wonen). Uit de notariële akten blijkt dat ze de agrarische percelen verpachtten aan lokale boeren en de opbrengsten van hun hooilanden verkochten. Hun kinderen hebben dit gebruik na het overlijden van hun ouders voortgezet.

Jacob Willem en Barbara woonden zelf echter in Den Bosch en kregen een zoon en een dochter: Frans Frederik (1808-1853) en Julia Maria Clara (1807-1892). Frans Frederik trouwde met Anna van Rijckevorsel, maar zij lieten geen kinderen na. Daarmee stierf het geslacht Half-Wassenaer uit. Frans' zus trouwde met Leopold de la Court, administrateur Rijks Schatkist. Zij kregen samen een zoon, Josephus (1840-1907), die uiteindelijk als laatste eigenaar kasteel Onsenoort in 1903 publiek verkocht, waarmee een einde kwam aan de heerlijkheid.

Bronnen: kastelenin nederland.nl/kasteeldetails.php?id=997; hvdol.nl/database/; bhic.nl.

De rechthoekige toren is een overblijfsel van het vroegere kasteel Onsenoort en dateert (met uitzondering van een latere verhoging) uit de 14^e eeuw.

Tweehonderd jaar kerk Neerloon

door Roel Knobben

Op 17 oktober van dit jaar is het precies twee eeuwen geleden dat het herbouwde schip van de kerk in Neerloon is ingezegend. Het is maar de vraag of de parochie het aanstaande eeuwfeest weer met een processie vanaf de voormalige schuurkerk en een uitgebreide mis gaat vieren. Sinds 2011 maakt Neerloon onderdeel uit van de parochie Heilige Johannes de Doper van Schaijk, Ravenstein en Reek. In 2022 is pastoor Zandbelt in ruste gegaan in zijn vaderhuis in Gennep.

Een model van de nieuwe kerk dat in de processie van 1924 is meege dragen. Bron: Fotobank Heemkundekring.

In diverse publicaties en websites lezen we dat het schip van de oude kerk is ingestort als gevolg van de overstroming van 1820 (zie ook TME 2017 nr. 13). Dat lijkt toch niet het geval te zijn geweest. In het *Katholyk Meyerysch Memorieboek*, lezen we ‘*de parochiekerk, geheel vervallen zijnde, is onlangs te gronde afgebroken*’. Dit boek is uitgegeven in 1819, waardoor de aanname dat het schip door de overstroming is ingestort niet langer standhoudt. De oorspronkelijke toren dateert uit het laatste kwart van de 13^e eeuw. Onduidelijk is van wanneer het schip dateert, dat rond 1818 is afgebroken. Na de confiscatie door de Staten-Generaal in 1649 is de kerk vermoedelijk nauwelijks meer gebruikt omdat er geen hervormden in Neerloon woonden. Een handschrift in het pastoorsarchief rept over vervanging van het vervallen gebouw in 1768, maar daar zijn geen andere bronnen voor ge-

vonden. En het is de vraag of het voor de hand ligt een gebouw te vernieuwen als het al die tijd niet in gebruik is geweest. De schuurkerk bij de oude pastorie schijnt van 1771 te dateren.

Inwijding in 1824

In het archiefboek van de parochie staat de inwijding beschreven door bouwpastoor Henricus van den Oetelaar. Hij noemt het een dag van dubbele vreugde omdat er een nieuwe kerk staat en omdat ze de ellendige schuurkerk kunnen verlaten. Deze lag bij de toenmalige pastorie, op de plaats van het huidige pand Loonsestraat 7a-9. Op 22 mei 1821 heeft hij al de eerste steen gelegd en schout Jacob Bruijsten de tweede steen. De inwijding vindt plaats door Arnoldus Borret, commissarius van de districten Ravenstein en Megen en priester te Reek. Hij is gemachtigd door vicaris van Alphen

van het bisdom 's-Hertogenbosch.

De 'godsdienstige en indrukmakende plechtigheid' begint op 17 oktober 1824 om 10 uur. De processie van de schuurkerk naar de nieuwe kerk bestaat uit het kruis tussen twee lichtdragers, de heer Borret, diaken Engelbert Kerkhoff en subdiaken Simon de Groot. Dan volgt het vaandel van de schutterij van patroon Sint Victor. Vervolgens de twee kerkvoogden Jacob Reijs en Gerard Bruijsten tussen een 'aanzienlijk getal' jonge dochters met een witte brandende kaars. De priester loopt tussen een zeer grote menigte burgerlijke mannen allen met een witte brandende kaars.

100 en 150 jaar

Tijdens het eeuwfeest in 1924 bestaan de plechtigheden uit een vergelijkbare processie en mis. Met dit verschil dat er zeker vier foto's van zijn die een mooi tijdsbeeld geven (zie TME augustus 2020, nr. 21). Vijftig jaar later vierde Neerloon weer feest, tijdens het pinksterweekend van 1974. Met eucharistievieringen, spelletjes voor de kinderen en een tienkamp voor jeugd en volwassenen op het terrein tegenover aannemer Jan van den Berg aan de Graftstraat. Het weekend besluit met een orgelconcert door J. Verhoeven en Karel Van Hove op fluit. Vooraf is in de toren al een tweede klok gehesen, die afkomstig is uit de Heilig Hartkerk in Tilburg, die gesloopt zou gaan worden.

200 jaar

Het parochiebestuur en de locatieraad beraden zich nog over het vieren van het eeuwfeest. Wel zal de kerk tijdens de Open Monumentendag dit jaar opengesteld zijn waarbij een gids aanwezig is.

Bronnen: Katholyk Meyerysch Memorieboek, behelzende de oprigting van het bisdom van 's-Hertogenbosch, 1819, J.J. Arkensteyn. (Googlebooks); Archief pastorie Neerloon; Archief Mar-jeanne Poelmans; Tussen Maas en Erfdijk 2017, nr 13; J. Sluijters, Jubileumboekje Sint Victor Neerloon 1824-1974.

In de jaren 1940-1950 is een fraaie schildering in het interieur aanwezig geweest, die bij de restauratie begin jaren zestig verdwenen is. De tekst boven in het gewelf luidt: *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.* (Kom allen bij Mij, jullie die vermoeid zijn en onder lasten gebukt gaan, Ik zal jullie rust geven). Mattheus 11:28. Bron: familiearchief Mar-jeanne Poelmans, huwelijk Cor Arnaud de Calavon en Mieke Poelmans.

Veldnamen in Deursen-Dennenburg – 1

door Loes van Beuningen

Veldnamen zijn toponiemen die mensen aan een bepaald stuk land gaven om het te kunnen onderscheiden van andere stukken. Het gaat dan om bijvoorbeeld bouw- en weiland, braakliggend terrein, heuvels, dalen, bosjes of moerassige plekken. Sommige veldnamen zijn terug te vinden in huidige straatnamen. Welke veldnamen komen we tegen in Deursen-Dennenburg?

Zicht op Deursen.

Veldnamen bestonden vooral in de mondelinge overlevering en waren meestal alleen lokaal bekend. Sommige namen zijn uiteindelijk ook terechtgekomen in schriftelijke akten, bijvoorbeeld bij overerving of verkoop, waarmee ze te inventariseren zijn.

Ik heb alle notaris-, schepen- en andere akten die via het Brabants Historisch Informatie Centrum online beschikbaar zijn voor Deursen-Dennenburg (vooral uit de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw) doorgekamd op zoek naar veldnamen. Vervolgens heb ik die veldnamen ingedeeld in clusters van vergelijkbare toponiemen om ze te verklaren. Ook heb ik geprobeerd om de namen te lokaliseren op de Minuutplans uit 1832 (kaarten kadaster) aan de hand van de beschrijvingen in de akten wat betreft eigendom en belendingen.

Hof

In het algemeen verstaat men onder een 'hof' de groentetuin bij de boerderij of het open akkerland dat direct aan de boerderij grenst. Het is meestal kleiner dan een hectare. Heel vroeger sprak men van 'hofstad', dat huisplaats betekent (een perceel waarop een huis staat of gestaan heeft). In oude aktes wordt meestal van 'huis en hof' gesproken. Soms ontbreekt echter de boerderij, maar het is dan aannemelijk dat er voorheen wel een boerderij heeft gestaan. Deze 'hoven' liggen dan ook vaak in het dorp.

Sommige hofnamen bestaan uit een persoonsnaam, meestal de naam van een (voormalige) eigenaar. Zo vinden we in Deursen op de percelen tussen het klooster Soeterbeek en het huidige treinspoor (De Lange Stukken) de Jacob/Gosen Hermenshof en de Claas Mee-genshof. Midden in Deursen, naast de kerk lag de Gert/Gerrit van Boekelshof, dat ook wel de Hoogen Hoff werd genoemd. Jan Heijmerixhof en Zebert Gerritshof lagen volgens de akten naast deze Hoogen Hoff. Er moet ook nog een Derck Janssenhof geweest zijn, maar die heb ik niet kunnen lokaliseren.

In Dennenburg vinden we naast de kerk het Nistelroijse Hoofke en nog de Strickenhoff of Stricken Binnenhof. In Deursen vinden we in de buurt van de kerk ook nog de Binnenhof, terwijl de Buitenhof bij het klooster lag, net als het Tummeshofke. De Vossenhof lag aan de huidige Langelsestraat. De Pothuijshof lag tussen de huidige Dorpenweg en De Rijt, aan de Kuiperstraat. Dan is er nog de Steenoven of Steenhoven, waarschijnlijk genoemd naar een rond dat perceel gelegen steenoven of steenbakkerij. In de nabijheid van zowel de Steenoven als 't Steenwerck zijn in het verleden urnenvelden opgegraven.

Wél gevonden in de akten, maar niet kunnen lokaliseren zijn nog het Kerkehoofke (pachtgrond van de kerk in Deursen), het St. Antonies Hoofke of Antoonishoofke (pachtgrond van de kerk in Deursen), de Zijenhoff, de Belevers Hoff, het Armen Hoofken (gelegen aan de vroegere Kerckdijck, nu de Laagstraat in Deursen) en de Hoffstat in Deursen die al in een akte uit 1458 wordt genoemd.

Land

Toponiemen met 'land' komen ook voor, in de betekenis van bedrijfsgrond, meestal akkerland. Het betreft dan land dat iets verder van de boerderij is gelegen, in tegenstelling tot het woord 'hof' dat slaat op een stuk land dat direct om de boerderij ligt. In Deursen vinden we 't Schoenmakerland en het Beste Landt, beide aan de huidige Rector Nuijensweg/Dorpenweg. In de akten heb ik ook nog het Mechgele Lant en het Handrick Driessen Lant gevonden, maar niet kunnen plaatsen op de kaart.

Kamp

Toponiemen met 'kamp' komen veel voor. In de oorspronkelijk betekenis is kamp het open land rond het dorp. Het zijn vanaf begin veertiende eeuw ontgonnen graslanden, binnen een groter nog niet ontgonnen 'veld'. Ze liggen dan ook iets verder van het dorp, vooral in de polder richting Berghem. We vinden dicht bij het dorp de Sluise Kamp aan de Galgenstraat in Dennenburg en in Deursen de Deurscamp, naast de Vlamen.

Akker

Toponiemen met 'akker' refereren vaak aan clusters van smalle aaneengesloten bouwlandpercelen van verschillende eigenaren, soms door houtwallen beschermd tegen het in het veld loslopend vee. De oudste akkernamen stammen waarschijnlijk al uit de Frankische tijd (vanaf 500 na Chr.). In Deursen vinden we het Hoogakker, het Langakker en de

Doeiakkers/Ooijackers aan de huidige Langelsestraat. De Weimse Acker ligt op De Lange Stukken. In Dennenburg vinden we de Rijackers, gelegen tussen de huidige straat De Rijt (voorheen De Breede Straat) en de Dorpenweg. In de akten heb ik ook nog de Loijensen Acker, Olijkacker en Boonacker gevonden, maar niet kunnen lokaliseren.

Veld

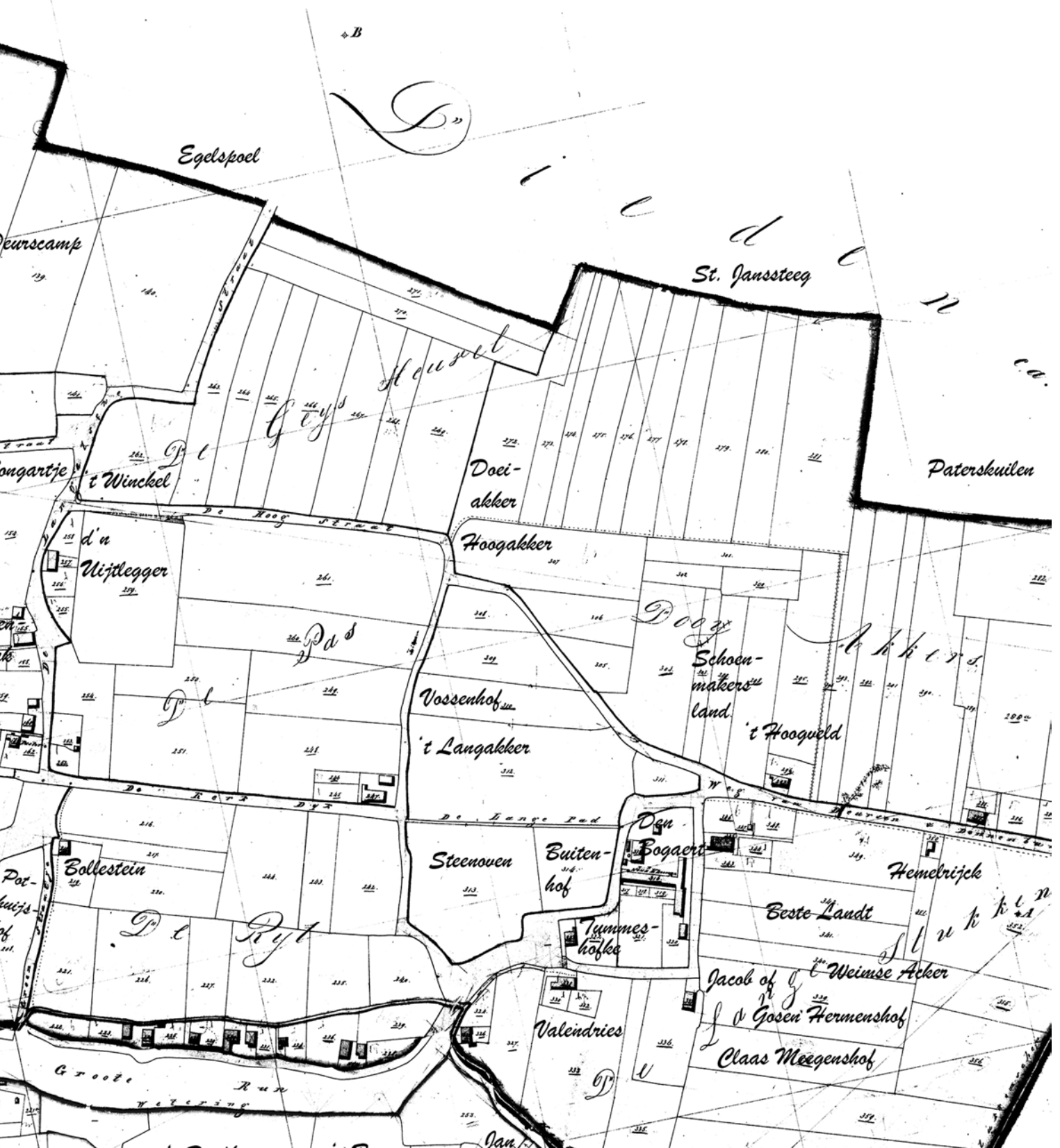
Namen met 'veld' hebben soms betrekking op percelen en soms op een groter gebied. Zo vinden we het Luttelveld, dat tussen de huidige Hoogstraat en De Vlamen ligt, 't Veld en het Hongerveld in de polder richting Berghem.

(vervolg op p. 16)

Veldnamen in Deursen-Dennenburg, ingetekend op de kaart van het kadaster uit circa 1832.

(vervolg van p. 13)

Het Hoogveld/Hochvelt ligt aan de huidige Rector Nuijensweg in Deursen, ter hoogte van de huidige woning genaamd Hoge Hoeve. Het Driesvelt ligt naast het Steenwerck in Deursen. En de percelen op de Reijackers worden in de akten ook wel 't Muffelt/Meufveld genoemd. Zo vinden we 't Ruffelt op deze kaart van de dorpen.

Weilandnamen

Er zijn weilandnamen te vinden (wei, dries, pas en laar), maar hooilanden werden veel eerder van een naam voorzien dan de weilanden. Grazen kon het vee overall, maar het hooi moest gewonnen worden op plaatsen waar het gras (met kruiden gemengd) overheerste. Het hooiland moest beschermd worden. Van de hooilandtoponiemen is 'bulk' een zeer oude naam. De verklaring wordt gevonden in het beluiken, omheinen of afsluiten van het ontgonnen land. We vinden de Kerkebulk in Dennenburg.

De weidenamen zijn dan ook pas belangrijk geworden toen de rest van het land grotendeels of geheel in cultuur was genomen. Het aantal weidenamen is daarom beperkt. De Dennenburger Weijen zijn te vinden in de polder richting Haren. En de kerk in Deursen verpachtte nog de Dorre Weijde.

Een 'dries' is een bijzondere weilandnaam. Het is tijdelijk uit gebruik genomen akkerbouwland dat zich op de

vruchtbare rivierklei in korte tijd opnieuw ontwikkelt tot grasland dat voor beweiding en hooiwinning geschikt is (wisselbouw). Valendries heeft daarbij specifiek de betekenis van schraal land. Valendries komt in veel plaatsen voor als toponiem, en vinden we ook in Deursen; op de plek waar tegenwoordig de Groene Hoeve te vinden is, aan de Elleboogstraat. We vinden ook nog het Celis Drieske in Dennenburg.

In zowel Deursen als Dennenburg vinden we De Pas. Deze toponiem stamt af van het Latijn *pascuum* (uit *pascere* 'weiden van vee') en betekent dus 'graasweide'.

Hoogtenamen

Er is wat verschil in hoogte binnen Deursen en Dennenburg. Toch zou je niet in eerste instantie een woord als 'heuvel' verwachten. Het voorkomen hiervan is te verklaren door de invloed van het water; een vluchtheuvel van twee meter was dan al van levensbelang in het vaak door overstroming geteisterde gebied. We vinden op de plek waar nu De Rand te vinden is de Vlasheuvel of den Armen Vlassheuvel. Aan de Hoogstraat in Deursen vinden we de Gijsheuvel.

Ook toponiemen als 'woord' en 'donk' zijn van nature hoger gelegen terreinen. Door bewoning, bemesting en het opbrengen van plaggen verhoogde men een natuurlijke verhoging in het landschap om op te wonen, veilig voor hoogwaterperioden. In Deursen-Dennenburg zijn enkele woerden te vinden, zoals De Worth of De Woorden in Dennenburg, aan het eind van de huidige Hoogstraat. Ook de eerdergenoemde Strickenhoff werd soms als Strikke Woord genoteerd. In de akten heb ik nog de Muelen Woordt of Meule Woort en Uytterwoorth gevonden, maar niet kunnen lokaliseren.

Waternamen

De toponiem 'Vlaam' komt net als Vlaanderen van 'flaum' en betekent overstroomd land. En 'Rijt' is een middeleeuwse naam voor een kleine waterloop, dat later ook gebruikt werd voor aan zo'n water gelegen land.

Op weg met Mariken van Nijmegen

'Volg het spoor van Mariken van Nijmegen, Albrecht Dürer, Hugo de Groot, Maarten van Rossum, koningin Christina van Zweden en vele anderen naar het verlokkelijke Antwerpen.' Die uitnodiging staat op de website 'marikenpad.nl' van oud-journalist Frans Godfroy. Hij reconstrueerde de denkbeeldige reis van Mariken naar Antwerpen en noemde dat het 'Marikenpad'. Het pad loopt gedeeltelijk door het voormalige Land van Ravenstein.

door Aad Vernooij

Mariken is de hoofdpersoon in een middeleeuwse legende. Zij wordt verleid door Moenen, een duivel in mensengedaante die haar van Nijmegen meeneemt naar Antwerpen. In een oude tekstuitgave staat over het begin van haar reis: '... zijn Emmeken ende Moenen nae des Hertoghen bossche ghereyst, daer si sommige dagen bleven, teerende seer rijckelijc, voer een yegelijcken betalende die met hem lyeden quam eten oft drincken.' (Emmeken is de naam die de duivel haar heeft gegeven).

Mariken leidt zeven jaar een zondig leven. Dan komt zij tot inkeer en vraagt vergiffenis aan de paus. De paus geeft haar metalen ringen om haar nek en armen. Mariken gaat het klooster in. Na vele jaren van boetedoening verschijnt er een engel die in haar slaap de ringen verwijdert; haar zonden zijn vergeven. De tekst verscheen voor het eerst in druk in 1518 in Antwerpen. Er staan verwijzingen in naar gebeurtenissen uit die tijd.

Acht etappes

De weg naar Antwerpen was volgens Godfroy een belangrijke verbinding van de handelscentra Brugge en Antwerpen met de Duitse Hanzesteden. Ook liepen er duizenden pelgrims overheen die via Antwerpen naar Santiago trokken.

De route van Godfroy telt acht etappes tussen de 13 en 25 kilometer, te wandelen of te fietsen. Het gedeelte tussen Nijmegen en Den Bosch loopt via Grave, Reek, Schaijk, Heesch, Oss, Geffen, Nuland en Rosmalen. Etappe 1 gaat van Nijmegen naar Grave, etappe 2 van Grave naar Heesch en etappe 3 van Heesch naar Den Bosch. Vanaf Den Bosch gaat de (wandel)route meer en meer over oude, onverharde paden.

Route van Nijmegen naar Antwerpen in de middeleeuwen.

Bron: Marikenpad.nl.

Standbeeld

Godfroy geeft bij de routes historische bijzonderheden. Het pad begint op de Grote Markt in Nijmegen waar het standbeeld van Mariken staat. Op het naburige Sint Stevenskerkhof staat het beeld van Moenen. Een bekende winkelstraat in Nijmegen heet Marikenstraat (de 'koopgoot') en in het verlengde ligt de Moenenstraat. Tussen Nijmegen en Den Bosch kom je onder andere langs de Sint Walrickkapel bij de Hatertse vennen, de Willibrordusput ten noorden van Heesch en de joodse begraafplaats bij Geffen.

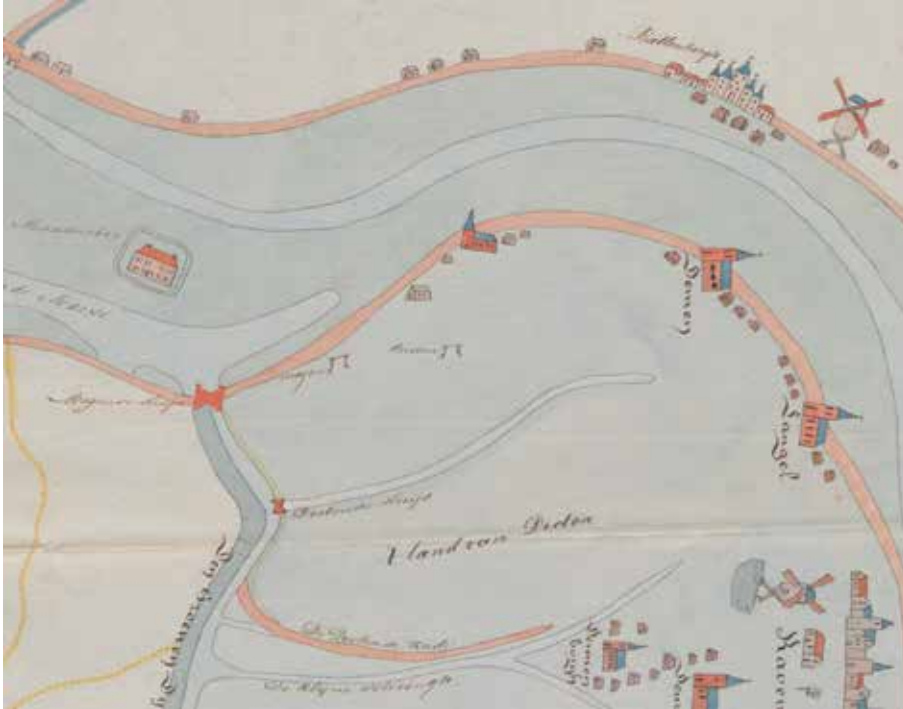

Beeld van Mariken op de Markt in Nijmegen, vervaardigd door Vera van Hasselt. Bron: spannende geschiedenis.nl.

Dieden-Oijen: Gelders of Brabants?

door Marja van den Broek

Eeuwenlang zijn Dieden en Oijen de speelbal geweest tussen de hertogen van Gelderland, Brabant en edelen van Kleef. Het lot heeft de twee heerlijkheden tot 1615 nauw met elkaar verbonden. Pas in de 19^e eeuw werden zij definitief Brabants.

Detail van een kaart van Dieden uit 1728. In het midden de kerk van Dieden. Bron: BHIC.

Over het ontstaan van de heerlijkheid Dieden is nog minder bekend dan over Oijen. De verwarring over Diegada, een dorp bij Luik, en Ooij bij Nijmegen maakt het er niet beter op. In het Latijnsboek (register van lenen) van Jan III van Brabant wordt voor het eerst melding gemaakt van ene Marina van Maelberch die vrouwe van Dieghden zou zijn. Echter, in 1359 stelden enkele Gelderse edelen, drie broers, hun zuster Elisabeth van Bronkhorst in het bezit van het dorp en kerspel (parochie) Dyecheden met alle rechten.

Brabant-van Valkenburg-Kleef

Tien jaar later gingen de schouten en manschappen van 's-Hertogenbosch, Maasland en Peelland meer dan eens naar Dieden om op te treden tegen 'de bastaard' van Bronkhorst die in Dieden een huis (kasteel?) aan het bouwen was. In 1373 verkochten Elisabeth van Bronk-

horst (1340-1413) en haar man Alard van Buren het dorp en kerspel van Dieden met heerlijkheden en alles wat daarbij hoorde aan Walraven van Valkenburg die het weer aan zijn halfbroer Reinout van Valkenburg gaf. In 1393 gaf Reinout Dieden als morgengave (bruidsschat) aan Elisabeth van Kleef, zijn vrouw. In de akte wordt echter beschreven dat Dieden een pand is van Buren. Misschien is de verkoop destijds toch omgezet naar pandrecht.

Gelre of toch Kleef?

In de latere conflicten tussen Gelderland en Brabant speelt de onenigheid over het bezit van Dieden een rol. Tijdens een vredesverdrag van 1399 werd bepaald dat Dieden en Oijen aan de hertog van Gelre afgestaan worden.

Over Dieden kon de hertog van Gelre eigenlijk niet beschikken omdat deze heerlijkheid officieel nog steeds in handen was van Elisabeth van Kleef (dochter van Adolf III van der Mark en Margaretha van Gulik). Toen zij overleed in 1430 bleek dat zij Dieden vermaakt had aan haar nicht Katharina van Kleef, de vrouw van hertog Arnold van Egmond, hertog van Gelre. De echtelieden kregen ruzie over dit bezit, maar Katharina werd door Rooms-Koning Frederik in het gelijk gesteld. Dirk van Bronkhorst was op dat moment pandheer van Oijen en Dieden.

Katharina van Kleef

Katharina van Kleef (1417-1479) was een dochter van Adolf van Kleef (de vader van Adolf, heer van Ravenstein) en Maria van Bourgondië. Zij trouwde in 1430 met Arnold van Egmond. Het huwelijkscontract werd al in 1423 opgesteld. Het stel hadden geen vaste verblijfplaats. Zij

Bron: G.F. van der Ree-Scholten, De grensgebieden in het noordoosten van Brabant, circa 1200-1795, Assen/Maastricht, 1993.

verbleven vooral op het Valkhof in Nijmegen, kasteel Rosendael en het kasteel van Lobith waar zij overleed.

Tijdens de machtsstrijd tussen Arnold en zijn zoon Adolf, werd Arnold door moeder en zoon gevangengezet. Katharina is vooral bekend van haar rijk geïllustreerde Getijdenboek. In 2009 wijdde museum het Valkhof een tentoonstelling aan dit bijzondere boek.

Brabant

Toen de Bourgondische hertogen tijdelijk Brabant en Gelre in hun bezit hadden, zagen zij hun kans schoon. In 1481 verklaarden zij dat Oijen en Dieden bij Brabant hoorden. Zij ontnamen Jan van Bronkhorst zijn pandrecht. Het geld ter compensatie hiervoor werd hen ter beschikking gesteld door Willem van Gent, heer van Rixtel, (1425-1492) die zo het pandrecht verwierf onder voorwaarde dat het kasteel van Oijen in tijden van oorlog voor de hertog van Brabant en de stad 's-Hertogenbosch opengesteld moest worden.

Gelre of toch Brabant?

Nadat Karel van Egmond in 1492 de macht in Gelre had overgenomen, kocht hij het pandrecht op Oijen en Dieden en alle rechten van Willem van Gent. Diens verplichtingen en schulden ten opzichte van 's-Hertogenbosch nam hij daarbij ook over, maar kwam ze echter niet na. Schepenen van 's-Hertogenbosch gaven in 1508 een vonnis waarbij hem het pandrecht op Oijen en Dieden werd ontnomen. Dat weerhield hem er niet van het pandrecht in 1523 over te dragen aan de erven van Willem van Gent. Nog steeds werd er echter over gestreden of de beide heerlijkheden Brabants of Gelders waren.

Gelre

In 1593 richtte Johan van Gent (1540-1613), op dat moment pandheer van Oijen en Dieden, zich tot de Staten Van Gelre met het verzoek Oijen en Dieden van hen in leen te mogen ontvangen. De Staten stemden daarin mee en zo waren en bleven de heerlijkheden Gelders.

In 1615 werd bij het meerderjarig worden van de oudste zoon, Walraven, een boedelverdeling gemaakt. Walraven kreeg de heerlijkheid Oijen, terwijl zoon Otto de heerlijkheid Dieden kreeg.

Otto van Gent

Gravure van Otto van Gent.

Otto van Gent (1580-1640), de zoon van Johan van Gent en Wilhelmina van Wachtendonk, was getrouwd met Elisabeth Sophia van Wachtendonk. Hij schaakte zijn bruid in 1622 onder de neus van haar familie vandaan. Haar vader zag hem niet zitten. Hij maakte carrière in het leger van Frederik Hendrik. Zijn grootste wapenfeit was de belegering en verovering van Wesel in 1629. Hij overleed in 1640 in Wesel. Van 1707-1724 was de heerlijkheid Dieden in handen van de laatste van Gent, Sophia Emilia Maria van Gent. Zij verkocht de heerlijkheid aan Mathias Lambertus Singendonck

Brabant

Bij besluit van 21 december 1805 werden Oijen en Dieden alsnog bij Bataafs Brabant gevoegd. Sedert die tijd deelden de voormalige heerlijkheden de lotgevallen van het departement Bataafs Brabant van de Bataafse Republiek. De op 24 augustus 1815 in werking tredende grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden handhaafde de provincies met de op dat moment bestaande grenzen. Gelderland had inmiddels Oijen en Dieden al afgestaan aan Brabant.

Katharina van Kleef afgebeeld in haar Getijdenboek.

Dankzij vakopleidingen achterstanden weggewerkt

door Peter van den Hoogen

Naar de ambachtsschool!

‘Zorg dat je een startkwalificatie haalt, een opleidingsdiploma, anders krijg je nooit een behoorlijke baan’, vindt tegenwoordig iedereen. In de 21^e eeuw zijn jongeren twintig jaar of ouder wanneer ze beroepsopleidingen op de grote MBO- en HBO-instellingen in de regio hebben afgesloten. Eerder ging je op je twaalfde werken, leerde je een vak van vader op zoon, als leerling van een ambachtsgilde, via het leerlingwezen of cursussen op avondscholen. Daardoor had Ravenstein lang een laaggeschoolde bevolking.

Leerlingen van het Centrum Vakopleiding aan de Kantweg in Oss metselen een muur.

Foto Daan Scholte, Stadsarchief Oss.

Tekenschool

De nieuwe grondwet van 1848 (Thorbecke) gaf aan gemeenten een grotere rol in de organisatie van (openbaar) lager onderwijs en vormen van beroepsonderwijs. De Ravensteinse burgemeester Reinerus van Claarenbeek was daarbij actief: in 1852 werd gestart met de ‘tekenschool’, ook wel de avondnijverheidsschool genoemd. In de avonden werden in ruim honderd jaar vele mannen uit Ravenstein en omgeving opgeleid tot bijvoorbeeld het diploma ‘bouwkundig tekenen’.

Voor de meeste jongens en alle meisjes was het lager onderwijs eind-onderwijs;

de tekenschool was voor de doorzetters. De gemeente was trots op deze regionale onderwijsvoorziening.

Daarom werd, zo meldt het ‘Dagblad van Oss en omstreken’ van 4 augustus 1952, uitvoerig stil gestaan bij het feest rond het honderdjarig bestaan van het avondtekenonderwijs van Ravenstein.

Veel jongens uit de regio volgden de opleidingen van de tekenschool, meldde burgemeester Hoefnagels. In 1958 werd deze school gesloten omdat landelijk het algemene onderwijsaanbod veranderde. Zo verdween de enige gemeentelijke beroepsopleiding van Ravenstein.

Landbouwscholen in de winter

Na 1900 werden er steeds vaker ambachts-, nijverheids- en landbouwscholen opgericht als vervolg op de lagere school. Eerst alleen als avondopleiding, later ook als dagonderwijs. Vooral na 1923, toen de gemeente Ravenstein samengevoegd was met de omliggende agrarische gemeenten, is geprobeerd nieuwe scholen voor beroepsopleidingen 'binnen te halen'. Gehoopt werd op de vestiging van een lagere landbouwschool of een ambachtsschool. Het lukte niet. Opleidingen voor de landbouw werden meestal in de minder drukke winterperiode aangeboden. De NCB verzorgde in de gebouwen van de agrarische scholen veel scholingscursussen voor volwassen boeren uit de regio. Bijscholing werd steeds belangrijker, ook voor andere vakgebieden.

Beroepsonderwijs

In 1909 was in de Monsterstraat de avondnijverheidsschool in Oss gestart met de vakopleidingen voor verschillende beroepen. Met de uitbreiding van de leerplicht tot veertien jaar in 1942, tot vijftien jaar in 1969 en tot zestien jaar in 1975 groeide vooral na de Tweede Wereldoorlog het beroepsonderwijs. Toch blijft in de jaren veertig tot zestig het onderwijsniveau van de jeugd in de dorpen in het Maasland achter. 'Centjes verdienen' was in de vele grote gezinnen van belang om

dagelijks brood op de plank te hebben. Brood dat in de landbouw door steeds minder jongeren kon worden verdiend. Naar school ging je om te leren lezen en schrijven maar een vak, dat leerde je thuis of in de buurt. Door de leerplichtverlenging tot veertien jaar groeide het plaatselijk onderwijsaanbod een beetje: de zusters JMJ richtten aan de Kasteelseplaats de 'Naaischool' op. Eerst als klas 7 en 8 in de Mariaschool, later in een eigen schoolgebouw er tegenover, als tweejarige VGLO-school met huishoudkunde en verzorging als hoofdvakken.

Achterstand

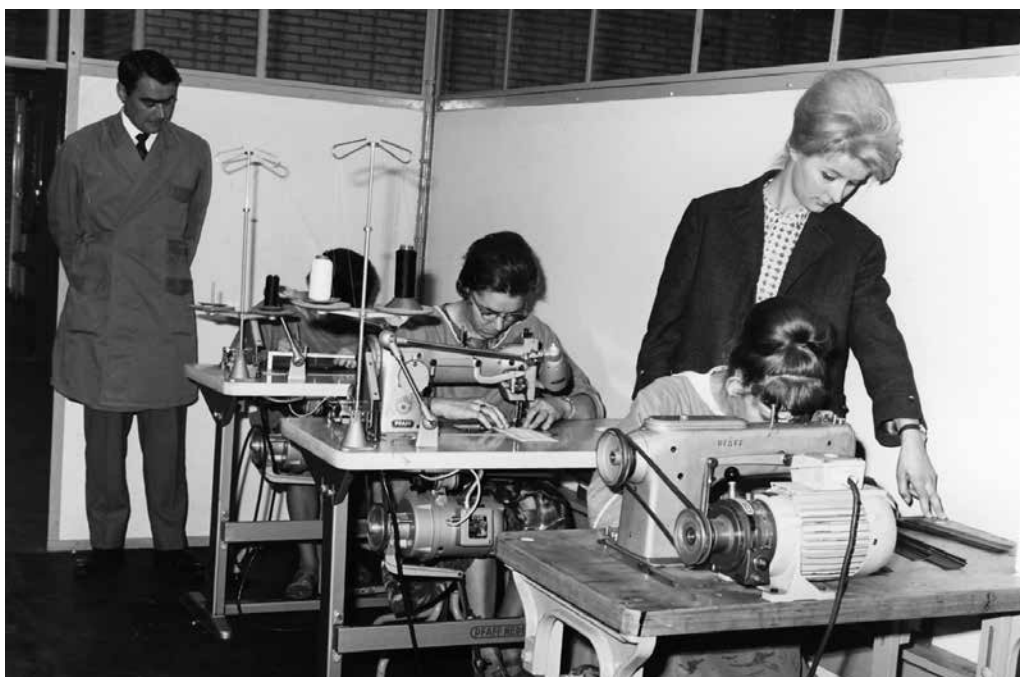
Op 16 september 1947 deed het 'Dagblad van Oss en omgeving' verslag van de uitkomsten van onderzoek van het 'Economisch Technologisch Instituut voor Noord-Brabant' (ETI) waarin met zorg over het opleidingsniveau van de jeugd in de gemeente Ravenstein en met name in de kern Herpen werd geschreven. De krant citeert het rapport uitgebreid (zie tekst in kader.)

Industrie en bouw

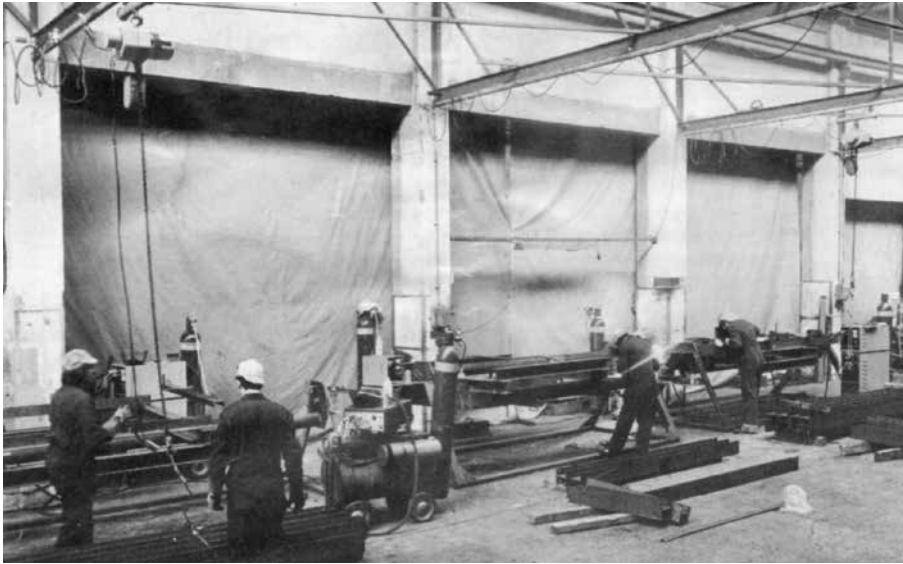
Gelukkig ontstonden in de jaren vijftig/zestig honderden arbeidsplaatsen in de groeiende Ravensteinse industriële bedrijven als Meulemans, Ravo, Salet en Van Wijk en Boersma. Tegelijkertijd waren er veel handen nodig als timmerman,

Rapport ETI

'Uit de opbrengsten der inkomstenbelasting blijkt vooral de bevolking van het voormalige Herpen een zeer laag welvaartspeil te genieten. Het inkomen van de gemiddelde Herpenaar is 41 % van dat van Ravenstein, 34 % van de Noord-Brabander en 23 % van de Nederlander. Om de inwoners van de gemeente Ravenstein die in de toekomst arbeid en levensonderhoud vinden, is het van het aller hoogste belang dat het volgen van ambachtsonderwijs voor jongens die de lagere school verlaten zoveel mogelijk door het gemeentebestuur wordt gestimuleerd.'

Stikafdeling in de Ravo-fabriek.

Fabriek Van Wijk en Boerma.

Vullen van zakken veevoer bij Meulemans.

Bronnen: Dagblad van Oss en Omstreken, 16-9-1947 en 4-8-1952; Brabants Dagblad' 4/5-3-1971; Vijf eeuwen opvoeden in Nederland, Assen. 2006; J.A. van Kemenade, Onderwijs; bestel en beleid, Groningen, 1981; Stadsarchief Oss; BHIC; Heemkundekring Land van Ravenstein.

metselaar of elektricien. Door een actief overheidsbeleid met huur- en premiekoopwoningen, werden grote nieuwe woonwijken gebouwd om aan de groeiende vraag naar huisvesting te voldoen. Veel jongens volgden de ambachtsschool 'Sint Willibrordus' in Oss en vonden werk in de vele regionale bouwbedrijven in Herpen, Schaijk en Ravenstein. Jonge bouwvakkers in Herpen hebben in die tijd samen een eigen huis gebouwd. Jan Megens uit de Kruisstraat werkte overdag 'voor de baas' maar in de avonduren en op zaterdag was hij met anderen bezig met de bouw van zijn eigen huis. Eveneens uit de Kruisstraat was Jan van Thiel voor die jongens goud waard. Hij was in de jaren zestig tot tachtig de grote man van de Bouw- en Houtbond van het FNV en jarenlang 'Herpse' wethouder, vooral bezig met 'ruimtelijke ordening' en werkgelegenheid.

In dezelfde tijd was er in bedrijven als Philips, Bergoss en Zwanenberg/Hartog in Oss eenvoudig productiewerk beschikbaar voor zowel jongens als meisjes. Er is menig uitzet gespaard door de honderden meisjes die tl-armaturen of andere producten van Philips in elkaar hebben gezet.

Weinig vooruitgang

Op 5 maart 1971, bijna 25 jaar na het ETI-onderzoek bleek nog weinig vooruitgang te zijn geboekt: 'Kinderen in 't Maasland na 14^e jaar snel van school' was de kop van een uitgebreid artikel in het Brabants

Dagblad die dag. Uit het onderzoek van opbouwstichting 'Maaslands Welvaren' bleek dat, vooral in de kleinere gemeenten rondom Oss, de groei van deelname aan voortgezet onderwijs achterbleef ten opzichte van het landelijke beeld. Als een van de redenen werd genoemd het grote aanbod van ongeschoold werk in de regio en de verleiding om te gaan werken op jonge leeftijd. Gemeenten als Ravenstein waren dan ook terughoudend om extra onderwijsbegeleiding te subsidiëren.

Verbeteringen in de jaren tachtig

Jeugdwerkloosheid in de beginjaren tachtig, wellicht ook de verdere ontsluiting van het Maasland en het gegeven van de kleinere gezinnen maakten dat ook hier meer aandacht kwam voor langduriger voortgezet onderwijs en uitgebreider beroepsonderwijs. In Uden startte de MEAO, in Oss andere vormen van volle tijd MBO. Steeds vaker ook gingen jeugdigen vervolgoedingen volgen in combinatie met werk. Aan regionale Streekscholen werden gerichte vakopleidingen aangeboden, vaak betaald door de groeiende bedrijven en gesubsidieerd door overheid. Bij RAVO volgden startende jongeren de opleidingen van de Stichting Vakopleiding Schoenindustrie (VAS). Zwanenberg/Unox bood de SVO, de Slagers-Vak-Opleiding aan. Beginnende werknemers in bouwbedrijven kregen primaire vakopleidingen, begeleid door praktijkopleiders in het bedrijf. In sectoren als de zorg, detailhandel en het kappersvak gebeurde hetzelfde.

MBO en HBO

Tegenwoordig zitten de treinen van Ravenstein naar Den Bosch en Nijmegen bomvol met leerlingen en studenten die met hun gratis OV chipkaart naar de MBO-colleges en HBO-instellingen gaan. Vanaf 1997 heet het leerlingwezen 'beroepsbegeleidende leerweg' in de grote Regionale Opleidings Centra (ROC's). De achterstanden op het afgesloten platteland van zestig jaar geleden zijn voorbij. En vakmensen zijn nog steeds hard nodig.

Kerk van Cuypers in Demen

De Sint Willibrorduskerk in Demen is een werkstuk van de beroemde architect Pierre Cuypers uit Roermond. Cuypers is bekend van zijn vele neogotische kerken en als architect van het Centraal Station en het Rijksmuseum in Amsterdam. Hij is verschillende keren op bezoek geweest in Demen voor de bouw van de kerk.

door Aad Vernooij

Interieur van de kerk in Demen met een 'echt' houten gewelf en het orgel.

In 1896 bezocht Pierre Cuypers Demen waar hij een van zijn eerste kerken bouwde. In zijn dagboek noteerde hij dat hij van Den Bosch naar Ravenstein reisde: 'een oude afgedankte brik met een niet jeugdige schimmel bespannen bracht mij om twee uur voor de pastorie te Demen. Het was alweer een nieuwe pastoor. Twee zijn er reeds ten hemel gevaren sinds ik de kerk daar bouwde; om halfvier toog ik de Maas over en nam toen weer plaats in de oude brik.'

Kwam Cuypers nog eens kijken hoe het ervoor stond met het gebouw dat hij had ontworpen? Hij reisde in die tijd door

heel Nederland om toezicht op de bouw van zijn tachtig kerken en op het meubilair en de beelden waarvoor hij het ontwerp maakte. Dat toezicht was nodig vond hij omdat hij wilde dat er werd gebouwd in een zuivere gotische stijl, de stijl van de katholieke middeleeuwen.

De Willibrorduskerk van Demen is de oudste nog bestaande kerk die Cuypers bouwde. De oudste stond in Oeffelt maar die is in de oorlog verwoest. In 1857-1858 werd de nieuwe kerk in Demen gebouwd, de toren van de oude kerk uit de 15^e eeuw (te zien aan de afwijkende baksteen), bleef staan. Cuypers heeft die

Tegelvloer in de kerk van Demen.

toren in 1890 gerestaureerd (onder meer met toevoeging van een geleding, steunberen en een hoge spits) en aan de kerk vastgemaakt.

Beeld van Onze Lieve Vrouw van Demen-Dieden (16^e eeuw).

Stenen en houten gewelf

In een uitzending van Omroep Walraven gaf erfgoed specialist Richard de Beer in 2008 een rondleiding in deze kerk. Hij vertelde dat Cuypers een echt stenen gewelf in het koor heeft aangebracht en een houten gewelf in het schip. Daarmee greep hij terug op de gotische bouwkunst van de middeleeuwen.

In andere kerken uit die tijd werden 'nepgewelven' gemaakt van stucwerk met houten latjes. Ook bijzonder zijn de tegelvloer in het koor en de muurtableaus van geglazuurd aardewerk.

Het meubilair in de kerk, zoals de banken en de biechtstoelen, is vervaardigd in het atelier van Cuypers in Roermond. De hardstenen doopvont uit de oude kerk (15^e eeuw) heeft Cuypers voorzien van een gotische torenopstand met het beeld van de doop van Jezus in de Jordaan. Voor een reliekhouders met een splinter van de schedel van Sint Willibrordus heeft hij een kast gemaakt.

Beelden

In de kerk staan beelden uit de kerk van Dieden die rond 1600 protestants werd: Sint Laurentius, patroon van Dieden en Onze Lieve Vrouw van Demen-Dieden (2^e helft 16^e eeuw). Het beeld van Sint Willibrordus van rond 1800 is waarschijnlijk door Cuypers beschilderd.

Het orgel is een origineel van Franciscus

Smits uit Reek, nog gebouwd voor de oude kerk in 1845. In de nieuwe kerk is er een groter front vóór geplaatst. In 2010 was Richard de Beer nog organist in deze kerk. Het orgel is later gerestaureerd. De gebrandschilderde ramen zijn waarschijnlijk gemaakt door de firma Nicolas, evenals Cuypers in Roermond gevestigd.

Pierre Cuypers schreef in een brief in 1858 over de kerk in Demen: ‘mijne eerste proeve gemaakt (heb) om eene kerk niet te pleisteren maar wel te kleuren.’ Die kleuren zijn echter verdwenen, de muren van de huidige kerk zijn grijs/wit gepleisterd. Het altaar en sommige beelden hebben ook deze kleur gekregen.

De toren van de kerk in Demen stond bij de oude kerk en is in 1890 door Cuypers gerestaureerd en verhoogd.

Links: Tegeltabelau (detail) op een van de muren.

Cuypershuis en kerken

Wie meer wil weten over leven en werk van Pierre Cuypers (1827-1921) moet afreizen naar Roermond. Daar staat het Cuypershuis, zijn voormalige woning en werkplaats. Geheel in zijn stijl ingericht, boordevol meubilair en beelden.

Kerken van Cuypers zijn, behalve in Demen, onder meer te zien in Veghel (Sint Lambertuskerk), Oudenbosch (de bekende basiliek) en Druten (Heilige Ewaldenkerk). De invloed van Cuypers is terug te zien in de kerk van Huisseling, gebouwd door Caspar Franssen, een leerling van Cuypers. Deze bouwde ook de Annakerk in Bergharen en de Servatiuskerk in Appeltern.

Bronnen: Wies van Leeuwen, Pierre Cuypers, architect (1827-1921), Zwolle/Amersfoort, 2007; Omroep Walraven, 150 jaar St. Willibrorduskerk te Demen, 22 7 2008; Verhalen in glas en lood, Sint Willibrorduskerk Demen; Websites: monumentenregister.cultureelerfgoed.nl; cuypersroermond.nl; kerkramentussenmaasenwaal.nl; brabantorgel.nl.

Beeld van de doop van Jezus in een torentje op de middeleeuwse doopvont.

Veer Ravenstein in foto's

door Marja van den Broek

Tijdens de Open Monumentendagen in september 2024 staat het thema 'routes, netwerken en verbindingen' centraal. We kunnen dan denken aan de trein, wegen en het veer over de Maas.

Nu vast een voorproefje over het veer, de verbinding met Niftrik.

1907 Het Veerhuis. Het water staat tot aan de dijk. Een roeiboort ligt klaar.

Het veer van Ravenstein naar Niftrik en terug heeft een lange geschiedenis. Op de minuutkaart van 1811-1832 staat al een veer aangegeven en dat was zeker niet de eerste. In de tweede helft van de 19^e eeuw was er sprake van een gierpont. Bij een gierpont maakt men gebruik van de stroming van de rivier. Stroomopwaarts, in het midden van de rivier, ligt een zwaar anker met een staalkabel, die verbonden is met de gierpont.

1926 Gerrit Driessen en dochter Truce in actie op de 'halve' pont met motorsloep bij hoog water.

Halve pont

In de twintiger jaren voer gierpont 'Josephus' op en neer. Daarnaast was er nog de 'halve' pont, de 'Allegonda'. Als bij hoge waterstand het water van dijk tot dijk stond, werd de grote pont uit de vaart genomen. Men voer dan met de kleinere 'halve' pont met slechts één klep om er op en af te komen. Hieraan werd dan een motorsloep, de 'Dora', bevestigd.

Het werk van een veerman kon soms gevaarlijk zijn. Veerman Hendrik Gerritsen uit Deest is op een nacht in januari 1938, bij vorst en gladheid, met lieslaarzen aan uit een roeiboort in de Maas gevallen en nooit meer teruggevonden.

In 1939 is een nieuwe veerboot in gebruik genomen. Deze werd 'Jeanne' genoemd, naar de vrouw van burgemeester Hoefnagels. De veermannen, in dienst van de gemeenten Ravenstein en Wijchen, waren onder andere Nol van Zwam, Jan Kuijpers, Piet de Vocht en Wim Ariëns.

Toen in 1975 de brug over de Maas voor de A50 gereed kwam is het veer opgeheven. In 2011 is voor recreanten een voetveer in de vaart genomen, de Vice Versa. De diensten worden door vrijwilligers gedraaid van april tot en met september. In 2023 is dit pontje vervangen door een e-pontje, varend op zonne-energie, met de naam 'Jeannes Veer'.

Open Monumentendag

Tijdens de Open Monumentendag op 14 september zijn er filmpjes te zien in Vidi Reo die aansluiten op het thema 'Verbinden'. Andere activiteiten zijn onder andere: een drumworkshop door OBK, spellen in de Molen en een lezing over internationale banden van Ravenstein.

1915 De gierpont, met zicht op Ravenstein. Ook de roeiboot is in gebruik.

1965-1975 De bemanning van het veer.

2011 Het voetveertje Vice Versa wordt in de vaart genomen.

Brandweerverleden

In deze uitgave van ons tijdschrift staat een artikel over branden in Ravenstein. Op het moment dat ik dit schrijf, heb ik het artikel nog niet gelezen maar er zijn wel enkele bladzijden mee te vullen. Welk dorp of stad met een oorsprong in de middeleeuwen heeft niet een of meerdere alles verwoestende vuurzeeën moeten verduren?

Als ik in mijn eigen geheugen graaf naar brandende herinneringen, begint dat bij mijn vader die jarenlang lid was van het Ravensteinse brandweerkorps. Zijn pak hing als een soort Batman-mantel achter de deur naar de werkplaats. Voor mijn oudste zus had dat pak met helm iets afschrikwekkends. Ze heeft het er nu nog over.

Mijn vader vertelde wel eens over zijn brandweerverleden. Aangesloten bij de vrijwillige brandweer was een serieuze aangelegenheid maar het ging er niet zo professioneel aan toe als nu. Hij kon zich nog goed de spanning herinneren als de sirene afging. Wat zouden ze aantreffen? Een zwartgeblakerde keuken vanwege een vlam in de pan of erger? In principe was het opgegeven adres altijd van iemand die ze kenden.

Ramptoeristen

Na een alarmmelding was er eerst de uitdaging om met de brandweerauto door de verzamelde ramptoeristen de kazerne

uit te rijden. Van een stil alarm was nog geen sprake. Heel Ravenstein hoorde de sirene en dat lokte iedereen die kon rennen of rijden naar de kazerne om vervolgens achter de brandweerauto aan te spurten.

Regelmatig moest de teleurstelling van een loos alarm worden verwerkt. Een brandweerman heeft toch liever een grote fik. Die zijn er zeker wel in Ravenstein geweest. Uit mijn eigen herinnering de brand bij de cafetaria aan de Walstraat bij de Bovenbleek en de boerderij aan de Elleboogstraat achter klooster Soeterbeek. En van recenter datum de 'brand' bij mijn toenmalige bureaus in de Middelstraat.

Ik meen dat het zelfs de avond van Ravenstein bij kaarslicht was toen in de slagerij van Jos en Bianca Schoenmakers aan de Marktstraat de elektrisch aangedreven kerstman bijna in brand vloog en veel rookschade aan het winkelinterieur tot gevolg had. Ze hebben wekenlang vanuit een als slagerswinkel ingerichte oliebollenkraam hun nering voort moeten zetten. Het voorval was in ieder geval niet het einde van hun winkel. Wie weet was de verkoopwagen ooit ingezegend door een meneer pastoor. Net zoals de nieuwe Ravensteinse brandweerauto in 1953 door pastoor Van Heijst (zie foto).

Winfried de Luij